

Столичний статус Києва як специфічний фактор формування та розвитку міської системи розселення Столичного суспільно-географічного району

У статті розглянуто вплив міста Києва, як столиці України, на розвиток та функціонування міської системи розселення Столичного суспільно-географічного району

In the article, influencing of city of Kiev is considered, how the capitals of Ukraine are, on development and functioning of the city system of settling apart of the Capital public-geographic area

Постановка проблеми. Регіональні міські системи розселення у своїй структурно-функціональній будові належать до особливих системно-територіальних утворень з притаманними лише їм особливостями функціонування та розвитку.

Специфіка самої структурної побудови регіональних міських систем розселення полягає в тому, що фактично вони сформовані особливими компонентами, а саме містами, котрі виходячи з особливостей своєї будови також виступають системно-територіальними утвореннями.

Самі ж міста як осередки соціального та економічного життя соціуму об'єднані між собою соціально-економічними взаємозв'язками, що і надає існуючій сітці поселень відповідної системності про яку йшлося вище.

Відповідно до цього, здійснюючи за рахунок наявних зв'язків взаємозумовлений вплив одне на одного, міста (як компоненти систем розселення різних таксономічних рівнів) при своєму розвитку, призводять до різнопланових структурних зрушень у розвитку, і як наслідок особливостях функціонування, і самих систем розселення. Величина просторово-територіального прояву та інтенсивність вказаного впливу для кожного окремо взятого міста є різною і в основному залежить від економічного та соціального його статусу в житті суспільства.

З ретроспективи соціально-економічного розвитку суспільства і країни в цілому, можна прослідкувати зміну факторів впливу (котрі належать до економічної чи то соціальної груп) на розвиток самих міських системних утворень, а відтак і регіональних міських систем розселення.

Така зміна найяскравіше почала проявлятися після отримання Україною незалежності і переходу її на новий, ринковий, шлях розвитку економіки. Надання ж нашій державі офіційного статусу країни з ринковою економікою, стало тим каталізатором, який ще більше посилив інтенсивність реорганізаційних процесів у країні.

Виділяючись серед решти своїми суспільно-економічними особливостями функціонування та розвитку, міська система розселення Столичного регіону є найбільш „чуттєвою” до змін в відповідних економічних і соціальних аспектах розвитку держави в плані переходу її економіки на ринкові засади функціонування. Така „чуттєвість”, в основному, зумовлена наявністю на території Столичного регіону великого системоформуючого центру яким є місто Київ, що виступає центром не лише відповідної системи розселення регіону, а і є економічним, соціальним та інтелектуальним центром всієї держави.

За рахунок таких характеристик Столичний регіон є прекрасною базою для детального вивчення сучасної зміни чинників формування розселенських мереж взагалі та міських систем розселення, зокрема.

У роки незалежності відбулося значне посилення концентраційних тенденцій суспільно-економічного розвитку регіону за рахунок активного розвитку Києва. Такі зміни, безумовно, мали вплив на збільшення диспропорцій у територіальній організації розселення регіону в бік столиці.

Таким чином, вивчення особливостей впливу Києва, як столиці незалежної держави та центру соціально-економічного життя її громадян, на особливості функціонування та подальшого розвитку системи міського розселення Столичного регіону є досить актуальним на сьогоднішній день, з огляду на нові тенденції в розвитку держави взагалі та її системи розселення, зокрема.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Зауважимо, що основна як теоретична так і практична база досліджень існуючих систем розселення різних таксономічних рівнів, була закладена представниками суспільно-географічної науки ще радянського періоду такими як: Г.М. Лаппо, В.В. Покшишевським, Б.С. Хорєвим, Ю.І. Пітюренком, С.О Ковальовим, Н.Я. Ковальською та ін. Сучасні процеси трансформації розселення знайшли своє відбиття у роботах А.І. Доценка, В.О. Джамана, О.О. Афоніної, Т.В. Буличевої. На особливу увагу заслуговують праці С.І. Іщука та О.В.Гладкого, котрі присвячені вивченню функціонування та розвитку Київської господарської агломерації як специфічного системного-територіального утворення.

Постановка завдання. У наведеній статті поставлена мета розглянути особливості впливу міста Києва, як столиці держави, на формування та розвиток Столичної регіональної міської системи розселення, на тлі існуючих ринкових перетворень в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Виходячи з виконуваної соціально-економічної ролі в житті держави, як і кожному місту, Києву є притаманним виконання ряду функцій як у господарському так і в соціальному плані, а саме: політичної; зовнішньо-політичної; рекреаційної; демографічної; відтворюючої; функції міжгалузевої взаємодії; екологічної; системності та відцентрової. Та чи інша система міських функцій не вирізняється стаціонарністю. Їй притаманний стан руху, котрий диктується напрямком і темпами розвитку самого міста. Зауважимо, що при цьому здійснюється процес

не лише зміни функцій на більш оптимальні, котрі відповідають існуючому рівню розвитку міста, а й у ряді випадків зміна їх пріоритетності.

Наочним прикладом цього є місто Київ котрому, виходячи з його адміністративно-функціонального статусу, а саме столиці, є властивим виконання ряду специфічних функцій, закріплених за ним не лише в соціально-економічному але й в загальнополітичному планах, таких як: представницька; зовнішньоекономічна та міжнародна. [3]

Зазначимо, що виконання різних, за своїм профілем і направленістю, функцій потрібно приписувати Києву виходячи з його особливостей територіально-адміністративної організації. Тобто, розглядаючи функції міста адміністративного характеру, правильним буде прив'язувати їх до Києва як до неподільного (цілісного) об'єкту на території, а саме, як осередку політичної влади в державі.

Набагато складнішою є ситуація при розгляді господарських функцій столиці. В даному випадку місто Київ постає по-перше, як і решта міст держави, у вигляді цілісного територіально-системного утворення і по-друге, як консолідуючий центр (ядро) Київської господарської агломерації.

Наявність, пов'язаних з агломеративним центром тісними соціально-економічними взаємозв'язками, міст супутників першого та другого порядків значно розширює зону активного впливу столиці, і як наслідок ми можемо говорити про особливості суспільно географічного положення не самої столиці, як "точкового" об'єкту, а про геопросторові відношення саме Столичної агломерації.

Наявність в агломеративному утворенні тісних взаємозв'язків між його компонентами (містами), призводить до їх значної консолідації навколо ядра агломерації, що значно підвищує інтенсивність розвитку останнього. Дана дія носить взаємозумовлений характер і призводить до підвищення як економічного так і соціального статусу міст, які входять до складу агломерації, а відтак і поселень, котрі знаходяться на більш нижчому щаблі в своєму соціально-економічному розвитку.

Результатом цих процесів є своєрідне "згущення" існуючої сітки поселень, що призводить до ускладнення функціонально-територіальної структури відповідних систем розселення, у даному випадку міської регіональної системи розселення Столичного суспільно-географічного району.

Роль територіальних осей такого "згущення" виконують транспортні магістралі, котрі ніби відтягують на себе поселення, що належать до різних видових груп, у результаті чого утворюється так звані лінійні високо-урбанізовані сектори. Так, на цій основі, вчені, зокрема С.І. Іщук та О.В. Гладкий, схильні до виділення семи секторів розселення, котрі сформувалися навколо Столичної агломерації: північний, північно-західний, західний, південно-західний, південний, східний та північно-східний.

Якщо вести мову про територіально-компонентну структуру таких секторів, то бачимо, що вони складаються з відповідних транспортних артерій, котрими виступають шляхи залізниць та автомагістралі різних рівнів, а також

різних за своїм соціально-економічним статусом, населених пунктів, що ніби обліплюють їх.

Як бачимо, територіальною основою для виділення тих чи інших секторів виступають наявні шляхи сполучення, просторова орієнтація яких зумовлена територіальною організацією сітки розселення регіону, а щільність - соціально-економічним статусом міста, що виступає їх радіальним центром.

За рахунок активного розвитку міжпоселенських шляхів сполучення, значно скорочується час котрий витрачає людина при переміщенні між ними. Міста ніби “зближуються” між собою. Дане явище прийнято називати ефектом просторово-часової компресії.

Проявом даного ефекту можна вважати посилення міграційного переміщення населення в тому чи іншому регіоні. Для Столичного регіону найхарактернішою в цьому плані є трудова міграція, у котрій можна виділити дві стадії переміщення населення: стаціонарну та маятникову. Суть стаціонарного переміщення населення полягає в прагненні потенційного робітника працевлаштуватися в столиці з відповідною зміною постійного місця проживання на користь останньої. Маятникове ж переміщення пов'язане з переміщенням населення в основному між ядром та існуючими містами супутниками Столичної агломерації.

Вплив наведених переміщень населення на структуру та особливості розвитку регіональної системи розселення носить двоякий характер. У першому випадку за рахунок стаціонарного переміщення населення до столиці, як центру соціально-економічного життя держави, а відтак і більш вигідного місця працевлаштування, у порівнянні з іншими містами, відбувається процес “витягування” населення з населених пунктів регіону, з нижчим адміністративно-господарським статусом, у бік столиці. Наслідком такого процесу є відчутні структурно-територіальні зрушення в системах розселення, у вигляді значного посилення диспропорції типу “центр-периферія”. Наслідки маятникового руху населення в певній мірі виражаються через стаціонарне його переміщення. Справа в тому, що не завжди людина працевлаштувавшись в столиці може закріпитися в ній у житловому плані. Таке населення в основному осідає в населених пунктах близько розташованих до столиці, поповнюючи, таким чином, ряди маятникових мігрантів. Результатом цього явище є підвищення кількості жителів відповідних міст супутників, що призводить до територіального розширення Столичної агломерації.

Провівши ретроспективу внутрішньодержавних міграційних процесів міста Києва (Рис.1), можна вести мову про планомірне збільшення міграційних потоків у бік столиці з відповідним осіданням в ній трудових ресурсів. Цей процес наочно ілюструє поступове збільшення кількості прибулого населення з відповідним зменшенням частки вибулого. Як результат маємо додатній приріст з його відносно стабільною тенденцією до зростання.

Проведений ретроспективний огляд підтверджує збереження наявних тенденцій розвитку процесів внутрішньодержавного переміщення населення “Київ - периферія”. Логічним результатом дії цього процесу можна вважати подальше збільшення кількості жителів столиці, що позитивно впливатиме на

посилення її ролі в соціально-економічному житті суспільства. Також можна вважати можливим посилення тенденцій щодо ускладнення Столичної агломерації як у структурно-територіальному так і функціонально-компонентному планах.

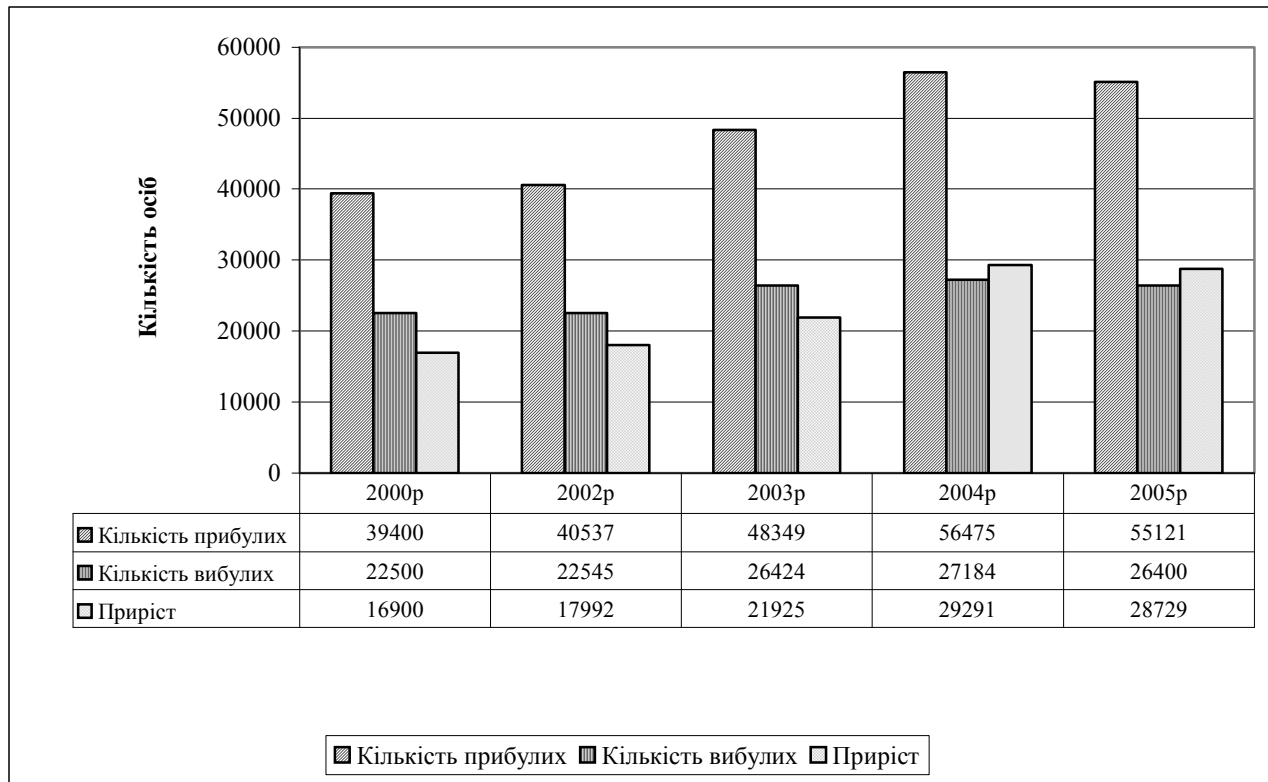

Рис.1. Ретроспектива внутрішньодержавних міграційних процесів міста Києва

Розвиток Києва і посилення агломераційних тенденцій в регіоні може мати досить специфічний вплив на стан та розвиток міської розселенської мережі регіону. Перш за все постане нагальна проблема оптимізації процесів управління розвитком та особливостями функціонування “перебудованими” системами розселення. Про конфліктні ж ситуації в плані адміністративно-територіального управління на різних таксономічних рівнях організації соціально-економічного життя суспільства доцільним є говорити вже сьогодні.

Для Столичного регіону існуюча проблема підсилюється ще й постійним зростанням соціально-економічного статусу Києва, темпи якого значно посилюються після отримання Україною незалежності. Це призвело до значного розширення зони активного впливу міста, котра нині вже не обмежується межами існуючої агломерованої території, а виходить далеко за неї.

Як наслідок, існують думки щодо утворення на основі Києва як столичного міста та низових адміністративних районів так званого “Столичного регіону”, що дасть змогу більш оптимізувати розвиток прилеглих до столиці територій та покращити управління ними.

Цей процес логічно буде супроводжуватися розширенням зони впливу Києва, як системоформуючого центру, і як наслідок залученням нових елементів у систему розселення регіону.

На сьогоднішній день інтерес до вивчення розвитку та особливостей формування міських систем розселення в Україні підігривається ще й прагненням держави здійснити так звану адміністративно-територіальну реформу. У даному випадку потрібно враховувати те, що при проведенні відповідних заходів адміністративно-територіального реформування розпочнуть утворюватися нові системи розселення в державі. По суті, нова регіоналізація завжди провокує виникнення великих міграційних потоків: люди переміщуються в нові центри і як наслідок змінюються системи розселення в країні. [1]

Висновки. Підсумовуючи сказане, зазначимо, що в сучасний період розвитку нашої держави проходять досить інтенсивні процеси трансформації існуючої сітки а відтак і відповідних їй територіальних систем розселення різних таксономічних рівнів. Поштовхом до таких зрушень стали нові напрямки розвитку держави, що пов'язані з переходом її на ринкові засади свого соціально-економічного розвитку. Найбільше в територіальних системах розселення такі зміни торкнулися її системоформуючих компонентів – міст.

На особливу увагу в даному плані заслуговують міста, котрі виділяються серед решти не лише рівнем свого соціально-економічного розвитку, а й специфічним статусом. Саме до таких міст належить Київ, котрому належить статус столиці незалежної держави. За рахунок такої специфіки він найсильніше піддається впливу ринкових перетворень і одночасно найшвидше на них реагує, що значно підсилює темпи його різнопланового розвитку. Це виливається в постійне розширення зони впливу міста як індивідуального територіально-системного утворення так і ядра однойменної агломерації.

Виходячи з цього, вивчення специфіки впливу столиці на формування та розвиток регіональної системи розселення є на сьогодні актуальним і перспективним, оскільки дозволяє прослідкувати ті чи інші зміни в системі розселення виходячи саме з динаміки ринкових зрушень у розвитку держави.

1. *Доценко А.І.* Адміністративно-територіальний устрій і розселення в Україні./ НАН України; Рада по вивченню продуктивних сил України. – К.: РВПС України, НАН України, 2003. – 76 с. 2. *Іщук С.І., Гладкий О.В.* Київська господарська агломерація: досвід регіонального менеджменту. Монографія/ Київський національний ун-т. імені Тараса Шевченка – К.: ВГЛ “Обрії”, 2005, - 289 с. 3. *Хонда М.П.* Столичні функції міста Києва, їх реалізація: проблеми теорії і практики // Держава і право. – К., 2005, - Вип. 28.: Юридичні і політичні науки. – с. 245-250.